

Igy kell érteni a regény címét is. Idillikus és kellemes, triviális és giccsesen andalító „társas” fürdőzést készít elő, és az előkészített megoldás helyett a kloákában való megmártózást írja le a szó koreográfiájával.

BÁNYAI János

HÁROM AFRIKAI REGÉNY

„Divatos” lett az afrikai irodalom. Néhány évvel ezelőtt a dél-amerikai regény hódította meg Európát, most a nagy könyvkiadók üzletet sejtő serénysége következtében az afrikai irodalom hódít. A legutóbbi frankfurti könyvkiállításon is az afrikai irodalom állt az érdeklődés középpontjában. Nem is véletlenül. És csak részben a mindig újat követelő üzleti szellem eredményeként. Afrikai megfigyelők joggal jegyezték meg akkor, valószínűleg némi keserű szájizzel, hogy „egyetlen afrikai könyvszemlén sem verődik össze annyi afrikai író és nem látható annyi afrikai mű, mint itt, Európában, a frankfurti vásáron”. Feltehető a kérdés: vajon a könyvkiadók által nagydobra vert afrikai művek elérik-e a korábban megismert dél-amerikai regény szintjét, olvasásuk valójában milyen élményt jelent az európai olvasó számára, mennyiben lépik túl ezek a művek az egzotikum vonzását? A kérdésekre ebben a pillanatban még nem adhatunk megbízható választ, azonban három, mostanában megjelent afrikai regény alapján valamit megsejthetünk a lehetséges válaszból.

De először vegyünk szemügyre néhány adatot az afrikai irodalomról, hogy világosabban láthassuk az afrikai regényírás e három eredményét.

Az afrikai irodalomnak vannak közös jegyei, valójában azonban az eltérések jellemzik. Közös vonás például, hogy a regényírók többsége 1930 után született, hogy felerészük valamilyen európai nyelven írt vagy ír még ma is. Statisztikusok kimutatták, hogy ezek közül 57% angol, 34% francia, míg 6% portugál nyelven ír. Tudni kell azt is, hogy Afrikában mintegy 800 nyelv létezik, és ezek közül mindössze 47 nyelven írtak vagy adtak ki ez ideig könyvet. Jellemző, hogy a legértékesebb afrikai művek egy része Londonban és Párizsban jelenik meg, és sokszor itt nagyobb visszhangra talál, mint otthon. Ebben azonban már megfigyelhető bizonyos változás, amit az éppen szóban forgó regények jeleznek, melyeknek hazai hatásuk nagyon is erőteljes volt. El kell mondani még azt is, hogy a regénynek nincs hagyománya Afrikában. Ennek ellenére újabban rohamosan terjed. Talán gyorsabban is, mint a hagyományosabb és a mesével is rokonságban álló elbeszélés.

Ngugi Wa Thiong'o: *Egy szem búza*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1979

A kenyai Ngugi Wa Thiong'o 1938-ban született, parasztszülők gyereke. A középiskolát angol nyelven fejezte be, tanulmányait az ugandai Makarere kollégiumban, majd Angliában folytatta. Később szerkesztő volt, majd egyetemi tanár a Makarere egyetemen, az Amerikai Egyesült Államokban és hazája fővárosában, Nairobiban. Eddig három regényt, több tanulmányt és drámát írt angol nyelven. Egyik színdarabját hazája shona nyelvén írta meg. Angliai tartózkodása során adta ki az *Egy szem búza* című regényét, 1967-ben.

A regény jelen időben játszódó eseménysora alig terjed ki néhány napra, a szerző a múltban történeteket is bemutatja, hogy a hősök viselkedését és magatartását jobban megértesse. A regény olvasmányos, bár az idősíkokat és a mesélőket gyakran váltogatja. A hősök alakja lépésről lépésre bontakozik ki előttünk, a mozaiképités elveit követve. A megírás időpontjában a modern regények közé lehetett sorolni.

Az *Egy szem búza* hősei kenyai parasztok, jellemük az angol gyarmatosítók elleni harcban alakult ki. A felszabadulás pillanata azonban fordulatokat eredményez: kiderül, hogy a hősök egy része gyáva, másik részük megalkuvó, ezért az igazi hősök csalódnak.

Ngugi Wa Thiong'o regénye nemcsak a társadalmi rajz, hanem aránylag hiteles lélekrajzok sorozata is, bár a pozitív hősök eszményítése egy-egy hős sematizálásához vezetett. Tagadhatatlan azonban, hogy a mű lassú ritmusában van drámai feszültség, a felvetett társadalmi gondok időszerűek és égetőek.

Az *Egy szem búza* mondhatni szerencsés ötvözete az eredeti és konkrét társadalomrajznak, a hiteles lélekábrázolásnak és a modern regény megjelenítő technikájának. A hangsúly azonban a mondanivalón van, mert a szerző érdeklődésének előterében a társadalmi mozgások állnak.

Charles L. Mungoshi: *Ahol az eső későn érkezik*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979

Charles L. Mungoshi fiatalabb író, 1947-ben született egy zimbabwei faluban. Angol középiskolát végzett, kezdetben egy erdészeti hivatalban, majd egy tankönyvkiadónál dolgozott. Az *Ahol az eső későn érkezik* előtt, 1972-ben, egy novella kötetet adott ki valamint egy shona nyelven írt regényt. Az *Ahol az eső későn érkezik* cselekménye két nap eseménysorában összpontosul. Egy néger fiatalember előtt felcsillan a lehetőség, hogy külföldön tanuljon. Ő a városban él, a családja pedig egy eldugott faluban. Hazamegy, de már nincs kétség: el fogja hagyni hazáját. Szülei és a rokonság izgalommal várja, mert döntéséről még mit sem tudnak. Fokozatosan visszafajzott, de ugyanakkor izzó ritmusban jelenik meg előttünk a szereplők egész sora. A regény tulajdonképpen nem

más, mint tömör jelenetek füzére. Minden jelenet befejezett, mindnek van „csattanója”. Mungoshi aprólékos leírásokkal ad hiteles képet mind a tárgyi valóságról és környezetről, mind pedig a hősök lelkivilágáról. Így aztán a családörténet, hála a mikrorealizmus eszközeinek, átcsúszik a lélektani regény területére. A szerző nagy teret szentel a falu- és az ősi törzsi kultúra megjelenítésének. Ennek jellemző vonásai a babona, a varázslat, a vér, az átok. S mindezt meghatározza a szegénység. (A regény megírásának idején az ország neve még Rhodesia, urai pedig Ian Smithék voltak.) A törzsi rendszer már felbomlóban van, új értéknormák kezdenek kialakulni. A regény első részében még alig vannak jelen a társadalmi mozgások, második felében azonban előtérbe kerül a bennszülöttek reménytelen helyzete és szegénysége, a történet peremén pedig felbukkan egy szabadságharcos is. A régi kultúra egyetlen igazi ápolója az útra készülő fiú bátyja, aki a bozótost járja, ünnepségeken dobol, újabb ritmusokat és dalokat agyal ki. A család elszomorodva állapítja meg, hogy a távozó fiú „már nem az övéké”. A fiú látja az ősi kultúra korlátait, és ki akar törni közülük. Amikor fehér támogatójával távozik, már a turista szemével néz körül a szülőföldjén.

Mungoshi regényének életanyagához egyszerre közelít a bennszülött néger és a felvilágosult európai szemével. A regény valószínűleg önéletrajzi elemekre épült. Az elbeszélő hőseit „belülről” igyekszik bemutatni, legtöbbször sikeresen, amit a belső monológok hitelessége bizonyít leginkább. Zavaró, hogy primitív hősei túlságosan is ápolts nyelven társalognak. Az olvasónak az a benyomása, hogy a szerző kétségek között írta meg regényét, a távozó fiúnak ad igazat, de érzelmileg a család érveivel kötődik.

Wole Soyinka: *A fékevesztettség évada*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1980

A nigériai Wole Soyinka neve ismertebben hangzik az olvasók körében, mint Ngugi Wa Thiong’oé vagy Mungoshié. Az afrikai irodalom kiemelkedő egyénisége. Termékeny író, több művét fordították idegen nyelvekre. Nemcsak prózát írt, hanem drámákat is. Publicisztikáját is számon tartják.

A fékevesztettség évada című regényén érezhető a színpadi szerző tapasztalata, mivel a regény tulajdonképpen drámai képek láncolata, amelyet csak lazán fűz egybe a néhány közös hős és a téma.

A regény belső monológok sora, a színhely Nigéria, az időpont a nigériai polgárháború a hatvanas évek második felében. Tulajdonképpen négy szereplője van a műnek, az ő életük egy-egy sorsdöntő pillanatát elveníti fel a regény. Ofeyi, egy nagyvállalat reklámfőnöke, hátat fordít munkaadó urának, és megkísérli felvenni a harcot az országban eluralkodott korrupció ellen. A harc eszközeit kezdetben nem ismeri, az

erőszak alkalmazását azonban elveti. Amikor volt vállalata és a kormány a hadsereget veti be a mozgolódók ellen, rájön, hogy a fegyveres ellenállás elkerülhetetlen. De még így sem tud igazán bekapcsolódni a harcba. Útnak indul, hogy megtalálja szerelmét, Iriyisét, aki a legszörnyűbb leszámolások színhelyén tűnt el. Útja a pokoljárással lesz egyenlő. A polgárháború borzalmaival találja magát szemben ez az afrikai Orpheusz. Értelmetlen gyilkosságok, kínzások, fosztogatás, az ösztönök elszabadulása minden oldalról. Ofeyi a poklot járja, és amikor úgy tűnik, tovább nem fokozható a borzalmak sorsa, újabb képsor következik, még több félelemmel és megalázással.

Soyinka csak részben alkalmazza a tér- és idősíkváltás technikáját, a regény második felében az események időrendben követik egymást. Írói ereje nem a szerkesztésben, inkább a drámai megjelenítésben ismerhető fel. Kár, hogy regénye befejezetlenül hat: a társadalmi bomlás végül csak a magánélet háttére lesz. Ofeyi, amíg a pokolban szerelmét keresi elveszti kapcsolatát a mozgalommal, amelynek alapítója.

A fékevesztettség évada talán politikai kalandregénynek nevezhető, amelyben a társadalombírálat hangja háttérbe szorul, illetve általánoságokban olvad fel.

Természetesen, a mai afrikai regény általános jellegzetességeiről nem lehet szólni csupán e három mű alapján. Ennek ellenére azonban elmondhatjuk, hogy mindhárom regény középpontjában — kisebb vagy nagyobb mértékben — a nagy társadalmi változások állnak: hogy bomlik fel lassan az ősi kultúra (Mungoshi), milyen a gyarmaturalom alól való (Ngugi Wa Thiong'o) felszabadulás pillanata, és milyen veszélyek fenyegetik a felszabadult afrikai országokat (Soyinka). S mindez tulajdonképpen egy óriási folyamat különböző szakasza: hogyan akarja Afrika leküzdeni az ezeréves lemaradást. A három szerző „belülről” él át és ír meg mindent, tehát „jelentésük” hiteles. Viszonyulásuk a kialakult társadalmi valósághoz tárgyilagos és kritikus, véleményüket nem rejtik véka alá. Regényeik hangja visszafojtottnak tűnik: a legfontosabb számukra a szituáció bemutatása és a történet elmondása, míg a jellemábrázolás háttérbe szorul. Mind a három regényben két hagyomány van jelen: az afrikai és az európai. Az előbbi inkább a tartalmat, az utóbbi a formát, a műfajt határozza meg. Nem hoz azonban formai újítást a három regény, mert szerzőiket a közlés vágya fűti leginkább, és a tartalom vonzásában alkotnak.

VARGA István